

ŽIDOVSKÁ POŠTA V PRAZE

Alexandra Špiritová

Koncem minulého století rozhodla městská pražská rada o rozsáhlé asanaci tehdejší páté pražské čtvrti - Josefova. Její hlavní část tvořilo tzv. Židovské město, vzniklé z původní židovské osady, jednoho z nejstarších židovských sídlišť v Evropě. Byly bourány staré a nevzhledné budovy. Na jejich místě vznikaly nové domy, rozšiřovaly se ulice a celá část Prahy od vltavského břehu až po Staroměstské náměstí dostala nový vzhled. Zanikl i dům, který si hrdě říkal židovská pošta i když to byla pouhá sběrna, později expedice, zrušená pravděpodobně v roce 1865 při zřízení poštovního úřadu na Starém Městě. Nutno říci pravděpodobně, protože poslední písemné zprávy o židovské expedici se u nás dochovaly z padesátých let minulého století a jen nepřímé důkazy svědčí o její další existenci.

Historii pražské židovské pošty můžeme sledovat od první poloviny 18. století. Váže se ke jménu Hersche Davida Taussiga, uvedeného v Soupise pražských židů z roku 1729 jako poštovního podomního obchodníka (Post - Hausjud).¹ Spojení pošty a podomního obchodu nebylo v té době překvapující, ba právě naopak. V roce 1527 byla sice v Čechách zřízena králem Ferdinandem státní pošta, ale byla dána v léno rodině Thurn-Taxisů, od kterých později přešla na knížecí rodinu Paarů. Trpěla však soustavným nedostatkem financí, protože poplatky za poštovné vybírali Paarové, ale náklady na udržování spojů hradila česká komora. V důsledku toho se výdaje samozřejmě omezovaly na nejnižší možnou míru. Projevilo se to především na stavu silnic, kterými měla pošta procházet. Státní pošta nebyla ostatně pro listovní zásilky běžně užívána veřejností, ale sloužila toliko výhradně pro účely státní správy. Vrchnostenské úřady i města a obchodníci užívali pro své potřeby, které byly v té době ještě minimální, dosavadní přepravu prostřednictvím posílů (kurýrů) a nebo příležitostných přepravců - cestujících obchodníků, formanů a podobně. Prvním větším pokusem o reorganizaci listovní přepravy v Čechách byl patent císaře Karla VI. z 15. června 1722, který prohlásil poštu za poštovní regál.² Patentem si stát vyhradil výlučné právo zakládat, udržovat, provozovat a opravovat poštovní spojení. Znamenalo to, že v místech, kudy vedla trasa státní pošty, nesměla být provozována žádná soukromá osobní ani listovní přeprava. Současně patent stanovil pevné a proti dosavadním vyšší, poplatky za přepravu. Ve vztahu k rodině Paarů byl patent kompromisem, protože byl regál propůjčitelný a byl s několika výhradami propůjčen této rodině. Hlavní výhradou byl převod příjmů poplatků za poštovní provoz na stát. K jejich správě byla ve Vídni zřízena vrchní poštovní pokladna. Zákaz provozu soukromé poštovní přepravy v místě trasy státní pošty zopakoval i patent ze 6. června 1726.³ Trasa se ovšem omezila jen na základní spojení. V roce 1727 schválil císař vybudování šesti hlavních silnic v Čechách, spojujících Prahu s velkými městy sousedních zemí: Vídní, Lipskem, Vratislaví, Norimberkem, Lincem a Žitavou. Současně bylo formanům přikázáno při svých cestách užívat tyto tak zvané povinné silnice a nevyhýbat se Praze.⁴ Snahu o zlepšení poštovních spojů převzala i císařovna Marie Terezie. Řízení poštovní přepravy svěřila 17. září 1743 státnímu kancléři hraběti z Uhlenfeldu.⁵ Ten mohl záhy na základě zpráv svých úředníků, jen konstatovat, že císařovna nařízení se nedodrží. Nadále konkurovaly státní poště v českých zemích různé formy soukromých posílů a pošta byla využívána jen nedostatečně i státními úřady. Kancléř z Uhlenfeldu proto pověřil odborníky k vypracování podkladů pro velkou reorganizaci poštovního provozu. Došlo k ní v roce 1748 vydáním dvou císařských patentů: 14. prosince poselského řádu a 16. prosince poštovního řádu.⁶ Patent ze 14. prosince nezakazoval užívání soukromých posílů, ale obnovil pod pokutou 1 zlatého zákaz doručovat jejich prostřednictvím listovní zásilky v místech, kudy vedla trasa státní pošty. Aby se zavedla kontrola tohoto nařízení měli se soukromí poslové (kurýři) hlásit u nejbližší státní poštovní stanice v místech, kudy procházeli a měli mít u sebe zvláštní pověření, kterým se mohli vykázat. Státní pošta tak měla získat evidenci o veškerém

poštovním provozu v zemi a zabránit úniku zisku z jeho výnosu. Aby se zvýšilo její využívání nařizoval patent pověřit v místech více vzdálených od poštovní stanice na trasách státní pošty i v jejím širším okolí schopné lidi z místních obyvatel ke sbírání listovních zásilek a jejich dopravě na poštovní stanici. Kontrola soukromých posílů probíhala i prostřednictvím mytních úředníků, kteří mohli uložit pokutu až 4 zlaté, přistihli-li posla při doručování více listovních zásilek. Patent pamatoval i na dopravu příležitostnými posly - formany, lodníky, obchodníky aj. Ti po jeho vydání nesměli dopravovat více než tři listovní zásilky mimo tzv. beschwerte Briefe, což byly zpočátku v podstatě průvodní listy k balíkovým zásilkám. Nařízení poselského řádu byla v poštovním řádu ze 16. prosince 1748 doplněna o pevnou organizaci provozu státní pošty. Veškerá tato nařízení se musí analogicky převést i na stav poštovního doručování listovních zásilek ve velkých městech, jako byla Praha se svým blízkým okolím.

V historii poštovníctví se Praha stala vlastně podnětem pro budování státní správy pošty v českých zemích. Při příležitosti korunovace císaře Františka I. na českého krále potřeboval panovník lepší spojení s Prahou a uložil proto v r. 1526 svému nejvyššímu poštovnímu Antonio Taxisovi, aby zřídil pravidelné spojení Praha - Vídeň. Antonio svěřil tento úkol svému synovi Ambrožovi Taxisovi a zároveň s titulem mu svěřil správu pražského poštovního úřadu a dohled nad všemi poštovními stanicemi na této trase. Touto pravomocí dohledu se pražský poštovník stal vlastně zástupcem nejvyššího poštovního v českých zemích, což způsobilo stálé ohnisko kompetenčních sporů po roce 1615, kdy byly říšské pošty Thurn Taxisů odloučeny od pošt v Rakousku a dědičných zemích a Lamoral Taxis byl 29. července 1615 zproštěn funkce nejvyššího poštovního. Pražský poštovní úřad byl zřízen v domě U kříže a až do roku 1610 vystřídal několik správců mimo rodinu Taxisů, které nebyl svěřen dědičně. V letech 1610-1646 byl jeho správcem Ferdinand Prugger, který byl v roce 1629 dokonce císařem vyznamenán za statečnost.⁷ Od roku 1622 však začal mít Prugger kompetenční potíže s úřadem nejvyššího dvorského a zemského poštovního.⁸ Soustředil se proto více na upevnění organizace poštovního provozu v Praze a tamního poštovního úřadu. K jeho činnosti byli najímáni zpočátku jeden, později dva až tři úředníci a pomocní sluhové. Skutečný rozvoj úřadu však nastal po vykoupení poštovního léna od Paarů v roce 1722, kdy byl pražský poštovník povýšen na vrchního poštovního správce.⁹ Do roku 1723 sídlila jeho pošta na dnešním Maltézském náměstí v domě čp. 480, později nazvaném -Na staré poště-. V letech 1723 - 1742 úřadoval vrchní poštovní správce v domě U zeleného kříže v Lázeňské ulici čp. 482 (na Malé Straně) a byl jím Jan Petr Netl z Nellenberku. Zastával opravdu i svou funkci poštovního, protože pražský poštovní úřad v té době již sloužil i veřejnosti. Nelze tomu ovšem rozumět v dnešním slova smyslu. Po roce 1722 pošta poskytovala zájemcům tři druhy služeb: 1) listovní pošta pro dopravu korespondence a menších balíčků, tzv. ordinária. Listy byly zabaleny do kožené kapsy a dopravovali je poštovní poslové na koních nebo lehkých vozech. Poslové měli stanovený den i čas pro svou jízdu, 2) mimořádná pošta (extraordinaria, též štafeta) dopravovala též listovní poštu a konečně 3) pošta zajišťovala i osobní dopravu. Dopravovala cestující po trase poštovních stanic buď vlastním vozem poštovního nebo vozem cestujícího, který si najal poštovní koně i kočího. Mimo trasu státní pošty byla obdobně provozována i soukromá pošta. Ve větších městech nebo tam, kde se dal předpokládat větší zájem o poštovní přepravu, podnikaví jedinci zajišťovali za finanční úplaty dopravu listovní pošty na nejbližší poštovní stanici s povolením státní poštovní správy. A to byl i případ poštovního podomního obchodníka Hersche Davida Taussiga, který zajišťoval spojení židovské obce u Prahy s pražskou poštou. Jeho práce spočívala zpočátku v obcházení židovských domů a vyhledávání potenciálních zájemců o donesení zásilky na poštovní úřad za pevně stanovený poplatek. Židé tvořili v první polovině 18. století významnou složku pražského obyvatelstva. Různá nařízení, omezující populační růst pražské židovské obce (1650, 1726) nezabránila tomu, že tvořili zhruba čtvrtinu pražských obyvatel. Jejich hospodářská činnost se omezovala na obchod a lichvu, ale vlivem neustálého styku s ostatním obyvatel-

stvem a růstu vlastních finančních prostředků se projevoval u židů i zájem o jiné podnikání. K tomu všemu ovšem mohla být vítána služba poštovního podomního obchodníka. Dokonce v roce 1740 již nestačila a na žádost židovské obce byla v Praze zřízena židovská sběrna poštovních psaní. Jejím dědičným nájemcem se samozřejmě stal příbuzný dosavadního poštovního podomního obchodníka Hersche Davida Taussiga, Eliáš Taussig.¹⁰ Vzhledem k tomu, že se jednalo o první poštovní sběrnou v Praze a okolí je možno předpokládat, že žádost byla podána na Taussigovu iniciativu. Při svém podnikání, které se zřejmě neomezilo jen na donášku listů na poštovní úřad, záhy jistě vystihl zájem státní poštovní správy a možnosti, které mu pro zlepšení podnikání poskytuje. Zavázal se proto pražské vrchní poštovní správě, že najme dva židovské pomocníky, kteří budou ve všední den zajišťovat sběr poštovních zásilek v židovském městě a ve svátek najme jednoho křesťanského pomocníka. Za bezpečnost zásilek převzal osobní zodpovědnost a pravděpodobně zaměstnal své blízké příbuzné a známé. Zpočátku se mu zřejmě nedařilo, ale od roku 1748 se ukázalo, že jeho podnikání bylo zaměřeno správným směrem.¹¹ Posélský i poštovní řád z roku 1748 přímo nařizoval zakládání takových sběrů, jakou se mohlo chlubit židovské město. Teprve v roce 1753 byly v Praze zřízeny dvě první poštovní sběrnou (v čp. 926 a 993) a v roce 1755 další na Koňském trhu v domě čp. 823.¹² Předcházelo je zřízení zvláštního úřadu poštovního pojízdného v Praze počátkem roku 1753.¹³ Pracovní náplní úřadu, který náležel pod dohled vrchní poštovní správy, byla revize dodržování nařízení posélného i poštovního řádu. Pověřený úředník objížděl městské brány i pražská předměstí a měl oprávnění prohlížet zavazadla vrchnostenských, městských i soukromých posílů, formanů, hokynářek a obchodníků. Účelem bylo zabránit podloudnému a nyní i protizákonnému doručování listovních zásilek na silnicích, kudy vedla trasa státní pošty i jejich okolí a to jak do Prahy, tak z Prahy. Pražské obchodníky to samozřejmě nutilo využívat služeb státní pošty a proto také byly jmenované sběrnou urychleně zřízeny. Pro židovskou sběrnou to znamenalo potvrzení účelnosti její existence a zvýšení její agendy, protože již nebylo možno využívat kočovných židovských obchodníků pro písemná spojení pražských židovských podnikatelů s venkovskými i zahraničními partnery. Účelnost i schopnost Taussigovy sběrnou pochopil i pražský tehdejší poštovní mistr Jan Josef Eggerdes, velký znalec poštovního provozu. Uzavřel proto s Taussigem vzájemnou smlouvu nejen na sběr listovních zásilek, ale i na jejich doručování z poštovního úřadu, což bylo nad rámec kompetence zřizovaných sběrů. Praha se v té době skládala ze čtyř rozlehlých měst: Starého a Nového města, Malé Strany a Hradčan. Do roku 1753 doručoval listovní zásilky pro celou tuto oblast jeden listonoš, který mohl pro svou službu sice využívat i jiné osoby, ovšem za zásilky ručil. Po nařízení z roku 1750, které stanovilo vybírat poplatek za poštovní doručování až od příjemce, měl listonoš právo si k poplatku, jako odměnu za doručení, přirazit jeden krejcar.¹⁴ Tento jeho příjem zanikl až v roce 1753, kdy byl počet listonošů zvýšen na tři s ročním platem 100 zlatých, ale zákazem vybírat další příplatky.¹⁵ Byly také stanoveny územní obvody pro doručování zásilek: 1) Malá Strana a Hradčany, 2) Staré Město a 3) Nové Město. Po vzniku sběrů v roce 1753 měli listonoši přísně zakázáno přijímat zásilky a omezit se jen na doručování. Lze říci, že v roce 1753 se v podstatě v Praze položily základy k organizaci poštovní listovní přepravy, které přetrvaly do dnešní doby. Neplatily však v Židovském městě, které sice bylo bráno v úvahu jako -předměstí- Prahy, ale zákony ghetta neumožňovaly zahrnout jeho území do pražské organizace poštovní přepravy. V Židovském městě proto zůstal zachován stav před rokem 1750 a Taussig měl smluvně povoleno za poplatek jednoho krejcaru zajišťovat doručování listovních zásilek z poštovního úřadu (od roku 1742 sídlil poštovní úřad v Lichtenstejnských domech na Malé Straně) v roli listonoše i přijímání listovních zásilek ve své sběrně a jejich doručování na poštovní úřad, opět za poplatek jednoho krejcaru. Rozkvět jeho sběrnou byl radikálně ukončen požárem Židovského města v roce 1754 a v roce 1757 sedmiletou válkou, pruským obležením Prahy a jejím bombardováním. Ještě horší pro sběrnou však byla náhlá smrt Eliáše Taussiga. Nájem sběrnou byl sice dědičný, ale Taussigova dcera i syn byli podle zákona nedospělí a nemohli za ní převzít záruku. Proto ji převzala jejich matka Breyndl

Taussigová a teprve v roce 1762 požádala o převedení sběrný na dceru Perl Breyndl a jejího bratra Jachyma Eliáše Taussiga. Povoleno jí to bylo až v roce 1769.¹⁶

Délka vyřizování byla nepochybně způsobena přednostním napravováním škod, způsobených válkou. V důsledku pruské okupace byla poštovní doprava v českých zemích po roce 1763 prakticky zastavena. Poštovní stanice byly převážně vykradeny ne-li vypáleny a především přišly o své koně. Stejná situace byla i u pražského poštovního úřadu, který byl též postižen ohněm.¹⁷ V květnu roku 1763 u něho nastupuje i syn pražského poštmistra a vrchního poštovního správce v Čechách, Konrad Eggerdes a za jeho pomoci začíná být poštovní doprava obnovována.¹⁸ Konrad Eggerdes převzal od otce po roce 1771 ve funkci pokladního kontrolora plně řízení pražského poštovního úřadu.¹⁹ Funkce ho ostatně opravňovala k dohledu nad poštovním provozem v Praze, především jeho vyúčtováním. Již v roce 1769 zřídila císařovna Marie Terezie ve Vídni poštovní úřadnu a vydala nové předpisy pro účtování poštovního provozu.²⁰ Jejich vydáním bylo v podstatě ukončeno jeho poválečné obnovování. Svědčí o tom i nařízení z téhož roku, podle kterého musela každá listovní zásilka státní poštovní správy mít označení místa svého podání.²¹ Konečně v únoru roku 1772 potvrdila císařovna platnost poštovních mandátů z let 1672, 1695 i 1748 a tím i platnost všech dosavadních základních předpisů pro provoz státní pošty.²²

Od konce sedmileté války v roce 1763 až do roku 1769 lze tedy mluvit o jakémsi provizoriu státní poštovní správy v Praze. Přitom poštovní provoz byl již v roce 1764 dosti velký, například poštovní sběrna v Dlouhé ulici vykazovala 100-150 listů denně.²³ O provozu židovské sběrný se zprávy nedochovaly, ale srovnáním počtu obyvatelstva a jeho sociální struktury se dá usuzovat, že se mohl pohybovat kolem 50 listů denně. Vždyť v roce 1771 Židovské město vykazovalo 8532 obyvatel, což bylo deset procent obyvatelstva pražských měst.²⁴ Sběrný vedli v letech 1769-1779 společně sourozenci Taussigovi. Měla svou stálou místnost v čp. 164 a ulice po ní převzala název Na nové poště, což svědčí o její vážnosti u obyvatel židovské obce. V roce 1779 však nastala pro sběrný krizová léta, vyvolaná neshody mezi majiteli. Nesporným důvodem bylo přestoupení Perl Taussigové na křesťanství a tím i její vystoupení ze židovské obce, kde ostatně již od svého sňatku řadu let nežila. V roce 1779 se však navíc o pronájem židovské sběrný silně zajímal kupec Jakub Abraham Duschenes a nabízel i odstoupné Taussigovým. S tím nesouhlasil Jáchym Eliáš Taussig a nabídl své sestře vyrovnávací dohodu, podle které převezme sběrný a z jejího výnosu bude sestře doživotně vyplácet 6 zlatých týdně, po její smrti jejím dvou dcerám 4 zlaté. S tím Perl souhlasila a 19. listopadu 1779 požádali oba sourozenci společně vídeňskou poštovní správu o schválení dohody. Povolení k jejímu uzavření dostali sice již 16. února 1780, ale narazili u pražské poštovní správy na tvrdou konkurenci Jakuba Abrahama Duschenese, kterému se dokonce podařilo převzít vedení židovské sběrný v praxi. Záhy však poznal svůj mylný odhad vývoje její výnosnosti. Toleranční patent z roku 1781 otevřel sice široké možnosti pro rozvoj podnikání i členům pražské židovské obce, ale přilákal také do Prahy vídeňského poštovního podnikatele francouzského původu Francise Garsieho. Od roku 1772 provozoval ve Vídni tzv. malou poštu a po uvolnění pohybu obyvatelstva, které přinesl toleranční patent, přistoupil k tomu i v Praze. Od 1. srpna 1782 získal povolení otevřít malou poštu v Celetné ulici čp. 559. Jeho pošta směla doručovat a přijímat k odeslání poštovní zásilky do pěti obcí v okruhu tří mil od Prahy. V tomto obvodě zřídil Garsie osm svých sběren. V rámci Prahy měl povoleno doručovat na Malé Straně a Hradčanech.²⁷ Přímou v Židovském městě samozřejmě poštu neprovozoval, ale měl své hlavní středisko příliš v jeho blízkosti a znamenal proto pro židovskou poštovní sběrný velkou konkurenci. Jakub Abraham Duschenes přestal mít o sběrný zájem a v listopadu 1784 byla na ni uzavřena konečně vyrovnávací dohoda mezi sourozenci Taussigovými, podle které ji převzal Jáchym Eliáš Taussig. Její správu vedl prakticky již od začátku roku 1784 protože Duschenes odstoupil od svých požadavků v listopadu 1783. Za Taussigova vedení se provoz sběrný značně

zvýšil. Za pouhé čtyři měsíce přijala k doručení na poštovní úřad 4544 listů a sama doručila 1939 listů. Vrchní poštovní správa odhadla její celoroční příjem na 684 zlatých.²⁸ Uvolnění pohybu obyvatelstva, umožněné tolerančním patentem, zasáhlo židovskou obec po roce 1786. Židům bylo povoleno najímat pro své podnikání i obchody a skladovací prostory v křesťanských domech mimo ghetto. Pod podmínkou, že nebudou provozovat drobný místní obchod směli se i mimo ghetto usazovat. Toto právo bylo v roce 1790 omezeno na určitý okruh domů kolem ghetta (domy tzv. pod šňurou), který znamenal v podstatě jeho rozšíření a dal základ k vymezení obvodu pozdější další pražské čtvrti, nazvané podle císaře Josefem.

Větší volnost pohybu obyvatelstva způsobila i častější porušování poštovního řádu. Proto vydalo 24. července 1788 české gubernium nařízení s vymezením pokoutného doručování poštovních zásilek²⁹ a 27. prosince 1788 císař republikoval dosavadní poštovní řád.³⁰ Novinkou bylo zavedení povinnosti poštovního doručovatele vydávat na doručené zásilky potvrzení o zaplacení poplatku. V březnu 1791 byla činnost poštovních sběren omezena zákazem přijímat dopisy, které obsahují peníze.³¹ Tento zákaz platil všeobecně a dotýkal se i židovských obchodníků. Pro sběrnou na pražském židovském městě znamenal dost velkou ztrátu. Zasáhl zřejmě i Garsieho malou poštu na tolik, že se od roku 1792 omezila jen na dopravu dopisů k poštovnímu úřadu, který se v tomto roce přestěhoval do zrušeného kláštera v Karmelitské ulici (dnešní budova SÚA) a v roce 1794 byla postátněna. V Praze zůstaly nadále jen dvě poštovní sběry a jedna židovská. Rozdíl mezi nimi byl především v tom, že jediné židovská měla právo ne jen přijímat listovní zásilky k doručení na poštovní úřad, ale i doručovat zásilky z poštovního úřadu adresátovi. Mimo oblast ghetta doručovali zásilky z poštovního úřadu listonoši. V roce 1791 byl jejich početní stav zvýšen na čtyři. Vyjimečné postavení židovské sběry s doručováním zásilek adresátům bylo prakticky jediným zdrojem jejich příjmů a umožňovalo její existenci. V té době již nemocný Jáchym Eliáš Taussig proto raději převedl nájem sběry od státu na svou po druhé provdanou dceru Terezii Brodovou a jejího syna z prvního manželství Wolfa Lobositze. Při té příležitosti znova v roce 1792 ožil spor s Perl, nyní Marií Annou Taussigovou. Vymáhala neustále povinné 4 zlaté týdně a prokazovala, že sběrna vynáší týdně 20 zlatých.³² Režie sběry spočívala především v placení malého poplatku židovské obci, protože její místnost byla umístěna v budově obce, dále platu 91 zlatých židovskému a 12 křesťanskému poslíčkovi ročně za zastávání funkce listonoše.³³ Provoz sběry se patrně zvýšil po vydání tzv. systemálního patentu v roce 1797, který určoval práva a povinnosti židovského obyvatelstva, ale rodina Taussigů již o ni přestala mít zájem. Rozpoutání války s Francií ostatně jistě narušilo natolik obchod, že se to projevilo i na provozu a tedy i výdělku židovské sběry. Písemné prameny o ní mlčí do roku 1821, kdy zemřel její další nájemce, manžel dcery Jáchyma Eliáše Taussiga Josef Herschl Brod. O výši výdělku židovské sběry si můžeme udělat obrázek ze srovnání s výnosem tzv. malé pošty v Celetné ulici. V roce 1794 ji převzala státní správa, ale její provoz nezrušila. Naopak se během francouzských válek zřejmě rozrostl. V lednu 1820 české gubernium protestuje u vrchního poštovního správce v Praze, že provoz pražské malé pošty narušuje práva soukromých poštovních přepravců v okolí Prahy, protože není již asi dvacet let dodržován územní rozsah jejich služeb. Z původně stanovených tří mil kolem Prahy rozšířila malá pošta okruh své působnosti na třicet mil a české gubernium upozorňovalo, že se z ní tak stala v podstatě zemská pošta a žádalo její zrušení. Přes to tato pošta vykazovala za rok 1819 pouze přebytek dvacet zlatých.³⁴ V prosinci roku 1819 byl ostatně stanoven pevný roční plat pro soukromé poštovní sběry. Za své služby měly ročně obdržet třicet zlatých a deset procent z částky nad tři sta zlatých z vybraného porta.³⁵ Mimo to zůstával samozřejmě pro židovskou sběrnou zisk jednoho krejcaru z každé doručené zásilky adresátovi. Ostatní sběry měly nadále zákaz doručovat zásilky, směly pouze přijímat. Zavedení pevného platu patrně souviselo se záměrem poštovní správy zavádět v Čechách poštovní schránky. Po jejich osvědčení ve Vídni se v Praze první objevila v roce 1817.³⁶ Protože se při jejím použití neplatil žádný

poplatek navíc, hrozila poštovním sběrnám vážná konkurence. V Praze byla první schránka umístěna samozřejmě u poštovního úřadu, ale ještě v roce 1817 byla dána druhá schránka na Staré Město. Obě byly v dosahu židovských obchodníků, kteří se zvykli docházet se svou poštou osobně na poštovní úřad. Nemuseli tak platit příplatek k portu a ani peněžní zásilky, které byly jistě značnou součástí jejich pošty, nesměli u sběrně podávat. Za těchto okolností vykazovala židovská sběrna především doručovací činnost. V tomto směru byla pro židovské obchodníky samozřejmě nepostradatelná, protože pro Židovské město nebyl stanoven úřední listonoš a jeho kompetence byla přenesena na sběrně. Proto také po úmrtí jejího nájemce Josefa Hersche Broda v roce 1821 byl vyhlášen konkurs na nového nájemce. Přihlásilo se celkem čtrnáct zájemců. Na doporučení židovské obce byla sběrna pronajata přednímu jejímu občanovi, Nathanu Enochu z Hönigsbergu, vnukovi Izraela Höniga, prvního žida povýšeného v rakouské říši do šlechtického stavu.³⁷ Rodina Hönigů z Hönigsbergu vlastnila v ghettu dům čp. 15 a otec Nathana, Enoch Hönig z Hönigsbergu zastával v židovské obci váženou funkci obvodního nakladatele pro českolipsko.³⁸ Majetek rodiny navíc byl pro obec i pro poštovní úřad zárukou, že u sběrně nemůže dojít k finančním nesrovnalostem a potížím. Poštovní provoz se ve dvacátých letech minulého století již značně zvýšil. Do Prahy docházelo denně 1500-2000 listovních zásilek. Zvýšila se i agenda židovské poštovní sběrně. V letech 1822-1831 vykazovala sběrna ročně průměrně 16 000 podaných a 60 000 doručených listovních zásilek.³⁹ Na růstu poštovního provozu měly v tomto desetiletí nepochybně podíl jeho reformy, navrhované a od roku 1829 i řízené Maxem Ottou z Ottenfeldu.⁴⁰ Především to bylo připuštění dopravy listovních zásilek dostavníky, což značně zrychlilo jejich přepravu. Protože to však naráželo na oddělenou státní správu jízdní a normální pošty, prosadil Ottenfeld v roce 1829 jejich sloučení. Důsledkem toho byla i změna dosavadní funkce vrchního poštovního správce na úřad a v Praze vznikla v roce 1830 vrchní poštovní správa.⁴¹ V roce jejího vzniku jí v Čechách podléhalo 34 dědičných pošt, 107 státních poštovních stanic a úřadů a 34 poštovních sběrů. Praha byla rozdělena na tři hlavní doručovací okresy a ty opět na doručovací obvody jednotlivých listonošů, kterých poštovní úřad zaměstnával sedm: čtyři pro Staré a Nové Město a tři pro Malou Stranu a Hradčany. Samostatným okresem bylo samozřejmě Židovské město, kde nadále funkci listonoše zastávala židovská poštovní sběrna. V květnu roku 1831 se začalo jednat o zlepšení organizace pražské poštovní dopravy. V podstatě šlo o vyřízení stížnosti českého gubernia z roku 1820 na malou poštu. Ve svém rozboru pro dvorní poštovní správu navrhla pražská poštovní správa rozšíření sítě poštovních sběrů v Praze na dvacet a počtu listonošů na 6 pro Malou Stranu, 6 pro Staré Město a 8 pro Nové Město. Mimo hlavní městský poštovní úřad na Malé Straně měly být zřízeny dva pobočné poštovní úřady a to na Starém Městě na Malém rynečku a na Novém Městě na začátku Koňského trhu za podmínky, že by se zrušila sběrna v Celetné ulici. Doporučovalo se rozdělit Prahu na tři hlavní okresy: 1) Malou Stranu se Smíchovem, 2) Staré Město, 3) Nové Město a Karlín. Tyto tři okresy by byly rozděleny na dvacet doručovacích obvodů. Spojení mezi hlavním a pobočnými poštovními úřady by bylo prováděno jedno-sprežnými kariolkami pětkrát denně. Také spojení s poštovními sběrnami by obstarávalo pětkrát denně šest posílů. Vrchní poštovní správa vypracovala i rozsah kompetence navrhovaných poštovních úřadů. U hlavního poštovního úřadu by byly přijímány listovní i peněžní zásilky a balíky do deseti liber váhy pro obyvatele Prahy a sousedních obcí. U pobočného úřadu by byly přijímány všechny listovní zásilky i balíky, případně předplatné tuzemských i zahraničních novin. U poštovních sběrů by se přijímaly listovní zásilky a balíky bez ceny do váhy 1 libry pro obyvatele Prahy. Provozní doba u navrhovaných úřadů měla být od 7 do 19 hodin. Návrh vrchní poštovní správy počítal pro zajištění poštovní služby v Židovském městě nadále se židovskou poštovní sběrnou, které naopak potvrdil pravomoc v přijímání i doručování listovních zásilek.⁴² V důsledku příprav této změny organizace poštovní přepravy v Praze a zřízení městské pošty (jak se celá reorganizace nazývala) byla již v únoru 1831 vydána podrobná instrukce pro práci listonoše.⁴³ V říjnu 1831 byl proveden rozbor jejich půlročních příjmů a

byl jim stanoven pevný plat za doručování pošty. Mezi doručovateli byl uveden i majitel židovské sběrný, což bylo dalším potvrzením výlučného práva této sběrný na doručování pošty v Židovském městě a tím i zastávání funkce listonoše. Svým příjmem za doručování v období 1.5.-31.10.1831 také vedl mezi státními listonoši částkou 104 zlatých a 14 krejcarů. Proto mu byl povolen roční plat 248 zlatých a 6 krejcarů pro rok 1832.⁴⁴ Při úvahách i návrzích na zlepšení organizace městské pošty se samozřejmě objevil návrh na přeměnu židovské sběrný na státní poštovní expedici, což byl mezistupeň mezi sběrnami a poštovním úřadem s pravomocí odesílat (expedovat) podanou poštu. Návrh měl své opodstatnění ve výlučnosti náplně činnosti židovské sběrný, která plnila náplň sběrný i expedice zároveň. Byl to v podstatě první pokus státní poštovní správy proniknout do Židovského města. Setkal se však s tvrdým odporem židovské obce ze zcela pochopitelných důvodů. V červnu 1832 zřídila vrchní poštovní správa na hlavním poštovním úřadě v Praze další službu pro pražské obyvatele - poste restante. Od 1. srpna bylo možno za poplatek 1 krejcaru z jedné listovní zásilky si ji nechat uložit pro osobní vybrání ve zvláštní příhrádce na hlavním poštovním úřadě. Novinka se rychle ujala, již za měsíc srpen bylo vykázáno 117 zásilek poste restante. ⁴⁵ Představenstvo židovské obce proto odpovědělo na dotaz o možnostech státní poštovní expedice u nich, že nemá žádné vyhlídky. Ukázalo se totiž, že poplatek za doručení dopisu 1 krejcaru, na který měl právo majitel soukromé sběrný, je dobrovolný, zatím co při existenci státní poštovní expedice by museli adresáti tento poplatek platit při vyzvednutí zásilky povinně. Protože byl poplatek stejný jako za poste restante, vyplatilo se více v tom případě využívat této služby, a expedice by proto ztratila hlavní zdroj příjmů. Příjem za podané dopisy vykazovala totiž židovská sběrna ve srovnání s příjmem za doručení takřka mizivý. Za léta 1822-1831 to bylo ročně průměrně 16 000 ku 60 000. Majitel sběrný to vysvětloval skutečností, že na budově hlavního poštovního úřadu je poštovní schránka, kde může zájemce svou zásilku podat bezplatně, bohatí židovští podnikatelé museli své peněžní zásilky podávat a vybírat na hlavním poštovním úřadě, protože sběrna na to neměla oprávnění. Podávali proto při tom pochopitelně bezplatně přes schránku i svou běžnou korespondenci.⁴⁶ Citovaná zpráva majitele židovské sběrný byla předložena 21. července 1832 vrchní poštovní správě a je pro historii židovské sběrný nesmírně důležitá z několika důvodů: 1) dokazuje, že v té době byla ještě v majetku rodiny z Hönigsberku, 2) statisticky rozebírá množství doručených i poslaných zásilek v Židovském městě. Můžeme tak konstatovat, že z celkového počtu 11716 kusů v roce 1822 vzrostly na 14404 kusů v roce 1831. Za těchto sledovaných deset let, které zahrnují celou dobu, kdy sběrna byla majetkem rodiny, prošlo sběrnou celkem 125697 zásilek. Sběrna při tom v roce 1832 zaměstnávala 2 listonoše a 2 pomocníky, 3) zpráva z roku 1832 je poslední dochovaná písemnost židovské sběrný u nás.

Praha v té době zahrnovala 3600 domů, tvořících 193 ulic, 31 uliček a 59 prostranstvích. Byla rozdělena na čtyři části (Staré Město, Nové Město, Malá Strana a Hradčana), samostatnou pátou tvořilo Židovské město se svými 7134 obyvateli. Podle soudobého tištěného průvodce po Praze existovaly v Židovském městě ulice: Stará poštovská ulice (čp. 202-210) a Nová poštovská ulice (čp. 164-168).⁴⁷ Průvodce však neudává sídlo poštovní sběrný v čp. 168, kde byla ještě před rokem 1820.

Reorganizace pražské městské pošty musela být přerušena pro daleko zásadnější změny, spojené s přípravou a vyhlášením poštovního zákona v roce 1837. Zákon byl vyhlášen 5. listopadu 1837 s platností od 1. července 1838.⁴⁸ Na jeho základě byly vydány nové normy pro poštovní provoz: 1) řád listovní pošty ze 6. listopadu 1838 s platností od 1. května 1839 a 2) řád jízdní pošty ze 6. července 1838 s platností od 1. listopadu 1838.⁴⁹

Zákon i jeho prováděcí nařízení znamenaly pro české poštovníctví pevný řád a organizaci, která byla s malými úpravami v platnosti až do roku 1946. Především zákon opět prohlásil poštu za státní regál. Z jeho prováděcích směrnic

již jasně plynula snaha o vykupování a nepovolování dalších soukromých poštovních úřadů. Nedostatek státních financí však bránil plnému postátnění poštovního provozu až do začátku 20. století. Řád listovní pošty proto platil pro státní i soukromou poštu a stanovil jednotné podmínky provozu. Určoval například druh zásilek přijímaných k dopravě, jejich nutnou úpravu a způsob doručování. V souvislosti s přípravou zavedení nového řádu listovní pošty ožila i snaha vybudovat v Praze pevnou organizaci městské pošty. 30. dubna 1837 předložila vrchní poštovní správa v Praze vídeňské poštovní správě svůj zásadní návrh na její organizaci.⁵⁰ S poukazem na rozšíření průmyslu a obchodu v Praze navrhla její rozdělení na tři hlavní doručovací okresy: Nové Město s Karlínem a Vyšehradem, Staré Město s Židovským městem a Malou Stranu s Hradčanami a Smíchovem. V čele každého doručovacího okresu měl být vedlejší (filiální) poštovní úřad, podřízený hlavnímu pražskému úřadu. Pro okres Nového města se uvažovalo o jeho umístění přímo v budově hlavního poštovního úřadu (v té době se již správa přikláněla k jeho přesídlení na Nové Město), pro okres Starého Města na Malém nryku a konečně pro okres Malé Strany na Vlašském náměstí. Spojení mezi hlavním poštovním úřadem a vedlejšími úřady mělo být zajištěno pravidelnou jízdou lehkého poštovního vozíku, taženého jedním koněm (tzv. kariolka). Doručovací okresy se měly stále dělit na doručovací obvody, ve kterých se počítalo se zřízením poštovních sběren. Pro okres Nového Města se uvažovalo o zřízení sběren 1) ve středu Karlína, 2) v Truhlářské ulici, 3) v Jindřišské ulici, 4) ve Spálené ulici, 5) na Karlově náměstí (tehdy Dobytčím trhu), 6) v Podskalí a konečně 7) na Vyšehradě. Ve druhém doručovacím okrese měly být zřízeny sběrný v 1) Široké ulici, 2) na Uhelném trhu, 3) Cikánské ulici a konečně 4) v Židovském městě. Pro třetí doručovací okres se počítalo jen se sběrnou na Hradčanech a na Smíchově. Sběrný ovšem směly zásilky jen přijímat, o jejich doručování se nadále starali listonoši, kterých bylo v roce 1838 v Praze osm. Oběžník českého gubernia však již v roce 1836 povolil sjednávat si soukromé osoby pro doručování pošty z poštovního úřadu. Pro činnost sběren v Praze byla dokonce 9. prosince 1840 vydána zvláštní instrukce.⁵¹ Z jejího znění vyplývá, že se počítalo se soukromými nájemci sběren, potvrzenými vrchní poštovní správou, ale bez pevného platu. Prakticky jediným výnosem sběrný zůstával poplatek jednoho krejcaru z každé podané zásilky. Právě tento poplatek navíc však odrazoval odesilatele zásilky od využití sběren a o tento druh podnikání byl proto malý zájem. Z pražských sběren si držela své výsadní postavení povolením přijímat i doručovat listovní zásilky židovská sběrna. Hlavním důvodem byla samozřejmě přetrvávající uzavřenost Židovského města, která způsobovala i přímý zájem vrchní poštovní správy na existenci židovské sběrný. Měla se sběrnou uzavřenou dlouhodobou dohodu a počítala s ní i při svém návrhu na organizaci pražské městské pošty, kde přímo uvedla, že židovská pošta má obdobná práva, jako uvažované vedlejší poštovní úřady. Neohrozilo ji proto ani zřízení nové poštovní expedice na Starém Městě v roce 1838.⁵²

Malý zájem o provozování poštovních sběren zřejmě způsobil neúspěch plánu vrchní poštovní správy na zřízení městské poštovní sítě v Praze. Zřízení staroměstské expedice bylo prakticky do roku 1850 jediným jejím trvalým rozšířením, protože například v Karlíně a na Smíchově se podařilo jen otevřít sběrný 3. třídy, tzn. spojené s jiným podnikáním. Naopak, zahájení železničního spojení s Vídní v říjnu 1845 donutilo poštovní správu řešit urychleně přeložení hlavního poštovního úřadu z Malé Strany do blízkosti nádraží. Byl získán tzv. Urfusův dům Na Poříčí čp. 1035 a k 1. červnu 1849 tam hlavní poštovní úřad přesídlil s tím, že na Malé Straně byl zřízen vedlejší poštovní úřad. V té době se však již pronikavě měnil osud poštovních sběren i expedic. Protože se státní správa neustále setkávala s odporem proti soukromému nájmu a provozování poštovních sběren, povolovala provoz soukromých venkovských poštovních expedic. Toto podnikání přinášelo větší zisk o poplatky za přijímání větších zásilek a také jeho nájemce získával výhodnější finanční podmínky od státu. Nájemce ovšem za expedici zodpovídal, ale k jejímu provozu si většinou najímal placené síly. Protože se u poštovních expedic počítalo s větším provozem, musel

jak nájemce, tak jeho pomocník podstoupit od r. 1834 u vrchní poštovní správy předepsanou zkoušku ze znalosti všech předpisů poštovního provozu.⁵³ Zkouška byla prakticky stejná se zkouškou, předepsanou pro praktikanty státních poštovních expedic i úřadů. Je proto zcela pochopitelné, že soukromí poštovní expedienti si v říjnu roku 1845 podali žádost o převzetí do státních služeb.⁵⁴ Znamenalo to jejich zajištění po finanční stránce a neměnilo to příliš jejich dosavadní podnikání, protože od vydání poštovního zákona byli stejně vázáni slibem státní správě o dodržování všech jejích předpisů. Vyřízení žádosti však bylo odloženo na pozdější dobu vzhledem k přípravě reorganizace správy celého poštovníctví i jejích ústředních orgánů ve Vídni. Došlo k ní v roce 1848-1849 převedením poštovních úřadů od ministerstva financí pod ministerstvo obchodu, živností a veřejných staveb, u kterého bylo zřízeno generální ředitelství pro komunikace.⁵⁵ Reorganizace se samozřejmě dotkla i zemských úřadů poštovní správy. V roce 1850 byla Vrchní poštovní správa v Praze změněna na Poštovní ředitelství s vyhraněnou zemskou kompetencí a zvýšeným počtem úřednického aparátu.⁵⁶ Teprve po ukončení všech těchto změn bylo přistoupeno k řešení kompetence nižších institucí poštovní správy, z nichž za nejnižší byla přijata poštovní expedice.⁵⁷ Poslední zákonné opatření mělo přímo existenční význam pro dosavadní poštovní sběrný, které tím zaniklo a byly přeměněny na poštovní expedice s daleko více povinnostmi, než dosavadní sběrný. Jejich pracovníci se museli také podrobit předepsané zkoušce u poštovního ředitelství a prokázat dostatečnou znalost předpisů z poštovního provozu. V důsledku toho mnoho dosavadních soukromých sběrů nemohlo tuto podmínku splnit a zaniklo. V Praze byly v roce 1848 tři sběrný: ve Spálené ulici, v ulici Na Poříčí a v Židovském městě. V roce 1849 byly zřízeny sběrný v Karlíně a na Smíchově a konečně v lednu roku 1850 byly povoleny sběrný na Hradčanech, Dobytčím trhu (dnes Karlovo náměstí) a v Nových alejích (dnes Národní třída).⁵⁸ Současně se zřízením posledních tří sběrů zahájila tehdy ještě vrchní poštovní správa jednání s pražskou obcí o uvolnění místností ve staroměstské radnici pro zřízení vedlejšího (filiálního) poštovního úřadu. Jednání však narazilo na neochotu a nedošlo k dohodě. Zřízení tohoto poštovního úřadu by bývalo mělo zásadní význam pro existenci židovské sběrný, protože by svou polohou pro ni znamenalo prakticky zánik. I tak se však od roku 1851 můžeme o existenci židovské pošty v Praze pouze dohadovat. Nařízení o přeměně poštovních sběrů na poštovní expedice znamenalo pro pražské soukromé sběrný prakticky jejich postupné postátnění. V roce 1851 vrchní poštovní práva ve svém rozboru o pražské poštovní síti potvrzují existenci pěti expedic na místech bývalých sběrů, o šesté - na Židovském městě - se však nezmiňuje.⁵⁹ Může to však být zaviněno přísným dodržováním obvodů pražských čtvrtí, protože Židovské město až do roku 1861 za jejich součást považováno nebylo. Uzavřenost ghety by na další její existenci ukazovala. Z písemných pramenů ji však potvrdit nemůžeme. Z literatury, která je nesporně psána na základě tehdy dochovaných písemných pramenů lze prokázat přeměnu židovské soukromé poštovní sběrný na poštovní expedici k 1. červnu 1851 a její postátnění.⁶⁰ Podobně jen ze skutečnosti, že vedlejší poštovní úřad na Starém Městě byl zřízen až v roce 1865 patrně první ředitel Poštovního muzea v Praze v roce 1919 usoudil, že existovala až do roku 1865.⁶¹ Proti tomuto tvrzení však hovoří soudobý pražský adresář, který poštu na Židovském městě neuvádí.⁶²

Na druhé straně dr. Rüdiger Wurth, současný badatel a zpracovatel poštovní historie, uvádí zánik židovské pošty až v roce 1894, kdy vznikl vedlejší poštovní úřad Praha - Josefov. Tento poštovní úřad však sídlil v jiné části Josefova, než původní sběrna a jeho kompetenční obvod nezahrnoval pouze oblast bývalého Židovského města.⁶³ Nedostatek písemných pramenů nedovoluje uzavřít s konečnou platností k určitému datu existenci židovské pošty v Praze. I tak však patřila a patří k dějinám Prahy a pro svou jedinečnost v nich byla dosud neprávem opomíjena.

Poznámky:

- 1) B. Prokeš, Soupis pražských židů z roku 1729. Ročenka Společnosti pro dějiny židů v ČSR, 1932.
- 2) Státní ústřední archiv v Praze (dále SÚA), Patenty 1508-1848, č. 898.
- 3) SÚA, Patenty 1508-1848, č. 968.
- 4) Rozbor budování silnic v polovině 18. století shrnul F. Roubík, Rukopisné mapy silnic v Čechách do poloviny 18.století. Sborník archivních prací 11, s. 176.
- 5) SÚA, Stará manipulace, sign. P 22/8.
- 6) SÚA, Patenty 1508-1848, č. 1291-1293.
- 7) E. Effenberger, Aus alten Postakten. Vídeň 1918, s. 33.
- 8) SÚA, České oddělení dvorské komory (dále ČDKM) II., f.l. 145-146.
- 9) A. Špiritová, Vrchní poštovní správa v Čechách do roku 1850. Sborník Poštovního muzea 1988, s. 114-130.
- 10) Spisy k založení sběrný se patrně nedochovaly, opírám se proto o práci V. Záběhlický, Dějiny pošty, telegrafu a telefonu v čsl. zemích. Praha /1924/, s. 221.
- 11) V roce 1744 Marie Terezie odsoudila chování pražských Židů za francouzské a pruské okupace jako neloajální a vypověděla je z Prahy. Teprve v roce 1748 byl zámožnějším povolen návrat.
- 12) SÚA, České gubernium - camérale (dále ČG Cam.) 1748-1755, sign. J 1.
- 13) J. Hájek, V. Kurger, Merkantilismus a vývoj poštovní organizace v Čechách. Sborník Poštovního muzea 1987, s. 66.
- 14) SÚA, Patenty 1508-1848, č. 1342.
- 15) F. Roubík, Od nosítek k trolejbusu. Praha 1956, s. 45.
- 16) SÚA, Vrchní poštovní správa (dále VPS), sign. 13/1769.
- 17) 18. února 1763 podal pražský poštovní mistr Jan Josef Eggerdes zprávu o škodách poštovní správy, způsobených válkou (E. Effenberger, Aus alten Postakten. Vídeň 1918, s. 35).
- 18) SÚA, VPS, sign. 32/1763.
- 19) SÚA, VPS, sign. 38/1774.
- 20) SÚA, VPS, sign. 16/1769, 24/1771.
- 21) SÚA, ČG Publ. 1786-1795, sign. 41/1, čj. 6392.
- 22) SÚA, Apelační a trestní vrchní soud (dále AVS), normalie sign. Po2 - 166.
- 23) F. Roubík, Od nosítek k trolejbusu. Praha 1956, s. 45.
- 24) J. Janáček, Malé dějiny Prahy. Praha 1983, s. 235.
- 25) E. Effenberger, citovaná práce, s. 35.
- 26) SÚA, VPS, sign. 77/1780.
- 27) J. Himmel, Malá pošta v Praze. Katalog výstavy Praga 78.
- 28) F. Roubík, citovaná práce, s. 49-50.
- 29) SÚA, VPS, sign. 534/1831.
- 30) SÚA, AVS, Normalie sign. Po 2/9.
- 31) SÚA, VPS, sign. 135/1891.
- 32) SÚA, ČG Publ. 1786-1795, sign. 42/271.
- 33) SÚA, VPS, sign. 77/1780.
- 34) SÚA, VPS, sign. 406/1820.
- 35) V. Záběhlický, citovaná práce, s. 222.
- 36) A. Špiritová, Přespolní pošta v Čechách v letech 1870-1918. Sborník Poštovního muzea 1983, s. 148.
- 37) F. Roubík, citovaná práce, s. 50.
- 38) J. Kuděla, Pražské ghetto v roce 1792. Pražský sborník historický 22, s. 121.
- 39) F. Roubík, citovaná práce, s. 46.
- 40) Österreichische Post - Biographie, díl. I. - Maxmilián Otto von Ottenfeld, Vídeň 1913.
- 41) A. Špiritová, citovaná práce, s. 114-115.
- 42) SÚA, VPS, sign. 537/1831.
- 43) SÚA, VPS, sign. 519 1/2/1831.
- 44) SÚA, VPS, sign. 585/1832.
- 45) SÚA, VPS, sign. 590, 594/1832.

- 46) SÚA, VPS, sign. 597/1832.
- 47) J. Zapa, Popsání král. hl. města Prahy pro cizince i domácí. Praha 1835.
- 48) Politische Gesetze und Verordnungen 1838 č. 47.
- 49) SÚA, AVS - Normalie, sign. Po2 - 241, 246, 248.
- 50) SÚA, VPS, sign. 726/1837.
- 51) SÚA, VPS, sign. 831/1840.
- 52) SÚA, Prezidium policejního ředitelství Praha (dále PP) 1835-1838, sign. B 93.
- 53) SÚA, VPS, sign. 679/1834.
- 54) SÚA, VPS, sign. 1,4/1846.
- 55) Říšský zákon z 22. prosince 1848 č. 49 a z 15. dubna 1849 č. 215.
- 56) SÚA, Ředitelství pošt a telegrafů (dále ŘPT), čj. 12 a 96 z r. 1850.
- 57) Říšský zákon z 31. května 1850 č. 215.
- 58) SÚA, VPS, sign. 11/1850.
- 59) SÚA, ŘPT, čj. 98/1851.
- 60) E. Effenberg, citovaná práce, s. 35; Verordnungsblatt für die Verwaltungszweige des Österreichischen Handelsministeriums, č. 56, roč. 1851.
- 61) V. Dragoun, Židovská pošta v Praze. Československá pošta, telegraf a telefon, č. 4, roč. 1919, s. 50-53.
- 62) J. Stiasny, Adressenbuch der k.k. Behörden und Aemter in Prag dann Handlungen, Fabriken und gewerbe des Königreichs Böhmen. Praha 1862.
- 63) A. Wurth, Prag- -Kleine- - und -Ghetto- - Post. Österreichische Postgeschichte, Band XV, Klingebach 1991, s. 92. Tato práce se mi dostala do rukou až po napsání článku, nicméně souhlasí s mými údaji. Autor v ní bohužel necituje své prameny, jen na závěr stati o židovské poště uvádí seznam jejich zdrojů. Je zajímavé, že nestudoval v Praze, ale pouze ve vídeňských archivech. Odkazuje též na práci Franka Kohna (New York): Brief - Jüdische Briefsammlung, ale bez bližšího určení. Z četných ukázek, kterými svou práci doprovodil je zřejmé, že jde o prameny, které nemohou být ve vídeňských archivech a zřejmě je převzal z práce F. Kohna nebo z jiného neuvedeného pramene. V obou případech je opodstatněně podezření, že jde o prameny v soukromých rukách. Je proto možné, že písemné prameny k židovské poště se zčásti dochovaly touto formou.

Alexandra Špiritová
PRAGER JÜDISCHE POSTAMTSAMMELSTELLE
Zusammenfassung

Das Gebiet der ehemaligen Judenstadt, später des Prager Stadtviertels Josefov, bildet einen untrennbaren Bestandteil der Stadt Prag. Das tägliche Leben der Bewohner dieses Stadtviertels wurde in vergangenen Jahrhunderten den strengen Gesetzen eines Ghettos unterworfen. Diese Gesetze verursachten auch seine Ausscheidung aus der vorbereiteten Organisation des Stadtpostverkehrs bis zur zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Schon im Jahre 1729 wird in der Judenstadt ein Post-Hausjude Hersch David Taussig erwähnt. Neben seinem Geschäftsunternehmen vermittelte er auch Zustellung und Absendung verschiedener Postsendungen mittels der Fuhrleute, Hausierer u.a.

Den Anfang der Prager Postdienste kann man zum Jahre 1526 festlegen, aber seine wirkliche Entfaltung trat erst nach dem Jahre 1722 ein, als der Prager Postmeister zum Postoberverwalter befördert wurde. Auch in der Judenstadt stieg der Postbedarf und im Jahre 1740 wurde hier auf Ansuchen der Judengemeinde eine selbständige Briefsammelstelle errichtet, die dem Elias Taussig vermietet wurde. Die Unterschiedenlichkeit des Ghettos und seine Gesetze verursachten, daß diese als eine der ersten in der Umgebung des Prager Postamtes gegründeten Sammelstellen einen eigenartigen und privilegierten Charakter hatte. Während andere Postsammelstellen nur Postsendungen sammeln und diese in das Postamt zustellen konnten, die jüdische Postsammelstelle wurde berechtigt, auch die aus dem Postamt eingegangenen Postsendungen gegen Zustellungsgebühr dem Empfänger zuzustellen. Dadurch wurden ihre höheren Einnahmen gesichert und deshalb geriet nach dem Ableben Elias Taussig seine Nachkommenschaft in Streit um Vermietung dieser Postsammelstelle. Der Streit wurde mittels eines Abtrittgeldes erledigt und die Familie Taussig blieb Pächter dieser Sammelstelle bis zum Jahre 1821; damals hat sie ihr Interesse für sie verloren. Die Judengemeinde empfahl als neuen Pächter Nathan Enoch von Hönigsberg, Mitglied der ersten jüdischen in der österreichischen Monarchie geadelten Familie. Diese Familie behielt die Verpachtung bis zum Jahre 1858, in dem diese Sammelstelle amtlich in eine Postexpedition verwandelt und verstaatlicht wurde, d.h. daß ihr Betrieb durch Staatsangestellte gesichert wurde. Nach Enthebung des Ghettos, seiner Umwandlung in ein selbständiges Prager Stadtviertel Josefov und nach Gründung des altstädtischen Postamtes im Jahre 1865 ging diese jüdische Postexpedition wahrscheinlich ein. Ihr indirekter Nachfolger wurde im Jahre 1894 das neu errichtete Nebenpostamt Prag-Josefov.